

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

C. NYROP
Danske Fajence-
og Porcellaensmarker

1881

INDUSTRI-
FORENINGEN

7381

~~2445.~~

1538

~~176⁶~~

7381

~~7381 (over)~~

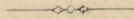
50-9

DANSKE
FAJENCE- OG PORCELLAINSMÆRKER

AF

C. NYROP.

INDUSTRI-
FORENINGEN.

KJØBENHAVN.

THIELES BOGTRYKKERI.

1881.

DANSKE

FAJENCE- OG PORCELLAINSMÆRKER

C. NYROP

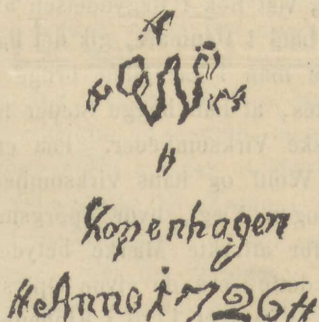
INDIEN-
FORBINDELSEN

KAPITEL V

INDIEN-
FORBINDELSEN

1881

Den første danske Leervarefabrik, som vinder Betydning, er formeentlig den Fabrik for »Delfs Porcelin eller hollandsk Steentøi«, som efter Privilegium af 21de December 1722 grundlagdes paa Hjørnet af store Kongensgade og den nuværende Fredericiagade (d. v. s. Hjørnet nærmest Marmorkirken). Fabrikken var den eneste i sin Art heri Byen, og der kan derfor ikke være nogen Tvivl om, at det blaamønstrede Fad i Samlingerne paa Rosenborg, som paa sin Underside har hosstaaende Mærke,

W
h
Kopenhagen
Anno 1726

Fig. 1 (1/2 Størrelse).

er udgaaet fra denne Fabrik. Ordene »Kopenhagen« og »Anno 1726« ere afgjørende. Men Mærkets øverste Halvdeel — ja Bogstavet, som her sees, er formeentlig et W, og jeg har tidligere troet, at det sigtede til Fabrikkens første Mester, Holsteneren *Johan Wolff*, men dette kan næppe længere antages. Det er nemlig oplyst, at Wolff ikke var paa Fabrikken i 1726;

allerede Aaret før var han flyttet fra Kjøbenhavn til Stockholm*). Fabrikken kunde ikke bruge ham.

Wolff synes at være en af de urolige Aander, der — efter at have lært lidt af den efter Böttchers Opfindelse til saa stor Ære komne keramiske Kunst — snart et og snart et andet Sted søgte at slaa Capital af deres Viden, som indtil dens Mangler opdagedes, blev modtagen med aabne Arme. Paa mange Steder søgte man den Gang med skinsyg Iver at udfinde Porcellainsfabrikationens Hemmeligheder. Fra 1721 til 1725 træffe vi ham i Danmark, og i de derpaa følgende Aar i Sverig.

I Mai 1725 skriver den svenske Gesandt i Kjøbenhavn, Pehr Ädlerfelt, til Stockholm, at Porcellainsmageren *Johan Wolff* ønskede at vide, hvorledes han vilde blive stillet, naar han drog til Sverig og der anlagde en Porcellainsfabrik, en Henvendelse, der — efter Correspondance med det svenske Commercecollegium — gav Anledning til, at Wolff reiste til Stockholm. Han er tilstede ved et Møde i det derværende Commerce-Collegium den 6te September 1725 og ansættes nu som Mester ved den Fabrik, *Rörstrand*, som et Interessentskab beslutter at anlægge. Men allerede før Fabrikken er færdig anlagt, afskediges han fra den, vist nok i Begyndelsen af 1729.

Som det gik ham i Danmark, gik det ham i Sverig. Ingen af Stederne kunde man i Længden bruge ham; men derfor kan det ikke nægtes, at han begge Steder har givet Stødet til betydelige keramiske Virksomheder. Paa en nærmere Under-søgelse af Johan Wolff og hans Virksomhed ligger der imidlertid ikke her nogen Vægt, hvor Spørgsmaalet kun er, om W^{et} i det ovenfor aftrykte Mærke betyder Wolff eller ei, og til at afgjøre dette, ere de givne Oplysninger formeentlig tilstrækkelige. Et W paa et 1726 i Kjøbenhavn gjort Fad kan umulig sige Wolff. Minderne om ham ved Fabrikken i store Kongensgade vare ikke lyse, saa man har sikkert ikke mere end nødvendigt villet bringe ham i Erindring. — Men betyder W^{et} ikke Wolff, hvad betyder det da?

Forinden vi gaa over til dette Spørgsmaal, vil her maa-skee være Leilighed til at indskyde den Bemærkning, at Kjøb-

*) G. H. Stråle: *Rörstrands Historia*, Stkh. 1879, S. 10 flg.

mand *C. A. Ollendorff* i Holbæk eier to Fajencefade, der ere decorerede (Blaat paa Hvidt) i en Slags chinesisck Stii, og naar deres paamaalede Blomster ikke ere ganske uden Lighed med Blomsterne paa det med Mærket Fig. 1 forsynede Fad, kan dette muligviis tyde paa et vist Fællesskab i Oprindelse. Hr. Ollendorffs ene Fad har som Mærke neden staaende Tegn,

Fig. 2 (virkl. St.)

der kan være et W; det andet Fad har et ganske lignende Mærke.

I den Selvbiografi, som Notarius publicus i Kjøbenhavn, *Rasmus Æreboe*, har efterladt sig, oplyses det, at Interessenterne i store Kongensgade-Fabrikken, som det synes, skifteviis forestod dens Direction, og han skriver saaledes, at Directionen »paa tredie Aar« efter Fabrikens Anlæg*) tilfaldt hans gamle Svigerfader, Veiermesteren paa Holmen, *Peter Wartberg*, eller rettere ham selv, thi Æreboe udførte Arbeidet for ham. Da nu Fabrikens Privilegium er af December 1722, kan Wartbergs Direction, eftersom Enhvers Tid formeentlig udgjorde et Aar, have strakt sig ind i 1726, og W'et kan da betyde Wartberg. Dette er imidlertid kun en Gisning, men til Støtte for den kan det dog anføres, at der kjendes et Mærke, hvori der findes et Æ, Begyndelsesbogstavet til Æreboes Navn. Ogsaa han var Medlem af Interessentskabet, og det endog et meget virksomt Medlem, saaledes som det fremgaaer af hans nævnte Selvbiografi. Efter den forestod han paa egne Vegne Fabrikens Direction i det Aar, der fulgte efter hans Svigerfaders Aar, altsaa 1726—27, og den kgl. Particulairkasses Regnskab for 1726 viser, at han i dette Aar har modtaget Betaling for forskjellige fra Fabrikken til Hoffet leverede Gjenstande.

Mærket, der har det omtalte Æ, findes paa Undersiden af en Tallerken, som eies af Vexelmægler *F. A. Lorck*; men naar

*) Saaledes maa Æreboes ikke ganske klare Ord formeentlig forstaaes, nu da det er oplyst, at Johan Wolff drog bort i 1725.

denne Tallerkens Forside er prydet med et blaat, dobbelt sammenslynget C6 (Christian VI's Navnetræk), viser dette, at den ikke kan skrive sig fra Æreboes ovenfor nævnte Directions-

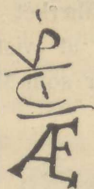

Fig. 3 (virkl. St.).

aar, men vel fra et senere Regentskabsaar; han døde først i October 1744.

Antage vi nu, at Æ'tet i oven staaende Mærke betyder Æreboe, er hermed imidlertid kun en Trediedeel af det forklaret; der er endnu to Linier, som trænge til Forklaring, den mellemste og den øverste. Hvad den mellemste angaaer, da seer jeg mig ikke i Stand til at sige det Mindste om den, men den øverste Linie kan muligviis læses som I P, og den Mand, der fra 1727 til 1749 var Mester ved Fabrikken, hed *Johan Pfau**). Jeg skjuler imidlertid ikke, at jeg ikke ganske troer paa Læsningen I P, thi det paagældende Tegn gaaer igjen i en Række Mærker uden nogensinde klart at vise sig som et I og et P. Her kan altsaa gjøres en praktisk Prøve, Noget, der paa Grund af det sparsomt tilstede værende Materiale, endnu ikke kan gjøres med Hensyn til den ovenfor fremsatte Mening, at Fabrikkens forskjellige styrende Interessenter satte deres Navnes Begyndelsesbogstav som Mærke paa vedkommende Aars Production eller i alt Fald paa enkelte Stykker af den.

De Mærker, i hvilke det her omhandlede Tegn bestemt kommer igjen, ere følgende:

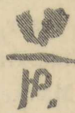
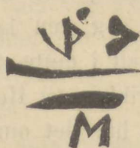
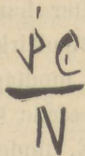
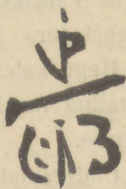

Fig. 4 (virkl. St.). Fig. 5 (virkl. St.). Fig. 6 (virkl. St.) Fig. 7 (virkl. St.).

*) En Familie Pfau synes at have haft hjemme i Winterthur i Schweiz. Ved en Fajencefabrik i denne By kjendes fra 1620 til 1686 en Ludvig Pfau, en David Pfau og en Abraham Pfau (see Th. Graisse: Guide de l'amateur de porcelaines et poteries, 6me Éd., Dresde, 1880, S. 75, 76).

Det er uomtvisteligt, at vi her have de samme Træk for os som i Fig. 3, naturligviis ikke slavisk efterlignede, men trukne paa fri Haand. Der er Forskjel, men ingen Væsens-Forskjel; Tegnet er det samme i de noget varierede Former. Men hermed ere vi endnu ikke færdige med det. Det synes nemlig, som om dette Tegn, efter oprindelig at have viist vist nok Begyndelsesbogstaverne til en Mands Navn, er gaaet over til at blive et blot og bart tilfældigt Tegn og derved maaskee i særlig Forstand et Fabrikmærke. Tegnets enkelte Articulationer bleve opløste, de udviskedes med Forstaaelsen af deres oprindelige Betydning og tilbage blev nogle i og for sig meningsløse Linier, som det kom an paa, blot nogenlunde at efterligne.

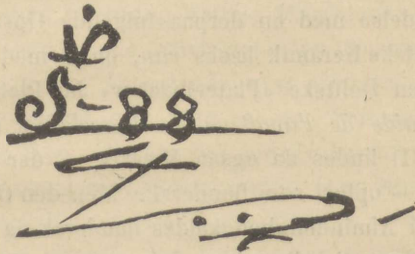

Fig. 8 (virkelig Størrelse).

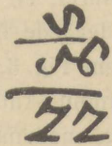

Fig. 9 (virkl. St.).

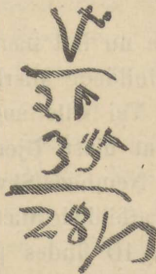

Fig. 10 (virkl. St.).

Saaledes synes det i alt Fald at fremgaa af ovenstaaende Mærker, i hvis øverste Deel det her omhandlede Tegns Linier formeentlig endnu bestemt kunne gjenkjendes*).

*) Fig. 10 findes paa en Apothekerkrukke, der opbevares paa Rosenborg; Muurmester J. W. Frohne eier en lignende Krukke med det samme Mærke. Paa hans Exemplar sees det tydeligt, at Tegnet til Høire i 2den Linie f. o. er et F, men Tegnet til Venstre i samme Linie er lige utydeligt paa begge Exemplarer.

Dette kunde synes ligegyldigt, men er det dog næppe, thi herved faa vi vist nok den Oplysning, at den Fabrik, hvorfra Gjenstandene, paa hvilke dette Tegn findes, skrive sig, maa være en Fabrik med en nogenlunde lang Udvikling, og gaa vi ud fra, at denne Fabrik er dansk — hvorom nedenfor — henvises vi afgjort til Fabrikken i store Kongensgade, der, anlagt i 1722, arbejdede til henimod Aarhundredets Slutning. Der er herved vundet en indtil videre, som det synes, dækket Stilling, og det selv om det skulde blive oplyst, at Tegnet oprindeligt betyder f. Ex. Jan van Pietersz eller noget Lignende, hvad der i og for sig ikke vilde være unaturligt. Fabrikken skulde tilvirke »Delfs Porcelin eller hollandsk Steentøi«, og dens Forbilleder maa derfor naturligt søges i Holland. Den skraa Nedstreg fra venstre til høire i Forbindelse med en derpaa følgende Opstreg, skal saa ofte i den Delftske Keramik læses *van*, og P med en Prik over er fra 1668 den Delftske »Plateelbacker« Jan Pietersz' Mærke*). I Graesses *Guide de l'amateur de Porcelaines et de Poteries* (6te Udg. S. 81) findes da ogsaa Mærket — der er blot ingen Prik over P'et — opført som flandersk. Men den Omstændighed, at det her i al Almindelighed kaldes flandersk og ikke henføres til nogen bestemt Fabrik, viser dog formeentlig, at man her staaer overfor et blot Skjøn, et Postulat, der endnu ikke er beviist.

Vi skulle nu lidt nærmere betragte de Stykker, paa hvilke de ovenfor afbildede Mærker findes, og det første Spørgsmaal, vi ad denne Vei ville søge at faa besvaret, er da det, hvoraf det sluttes, at disse Gjenstande ere udgaaede fra danske Fabrikker. For Nemheds Skyld kalde vi dem Fig. 3, Fig. 4 o. s. v. efter de her afbildede Mærker, idet vi endnu skulle forudskikke, at Fig. 7 og 10 findes paa Rosenborg, medens Fig. 4, 5, 6, 8 og 9 eies af Muurmester *J. W. Frohne*.

Alle de her omhandlede Gjenstande ere blaamalede paa hvid Grund (*en camaïeu bleu*), og Tallerkenen Fig. 9 minder — ved de paa den malede Blomster — levende om Fadet Fig. 1, men det er ogsaa det eneste Stykke, der paa en saadan Maade

*) Henry Havard: *Hist. de la Faïence de Delft*, Paris 1878, S. 234, 305, 308, 316, 346, jfr. S. 259.

kan sættes ved Siden af dette vort Udgangspunkt*), at man uvilkaarligt udbryder: Det er den samme Malers Arbeide. Intet af dem er Kunstværker — tværtimod, og skulde man rangere Gjenstandene efter Decorationens Godhed og Skjønhed, kom vel kun Fig. 4 og 5 i en første Klasse. Men dette er for saa vidt en heldig Omstændighed, thi fra Decorationens Side er der da, saa vidt skjønnes, Intet til Hinder for at gjøre dem alle til Producter fra samme Fabrik, *in casu* en lille dansk Fabrik, der kæmpede sig frem med Besvær. En absolut Grund til at henhøre dem til en dansk Fabrik (Fabrikken i store Kongensgade), ligger der imidlertid ikke heri; men, og her kommer det Positive: Tallerkenen Fig. 3, Fadet Fig. 7 og Apothekerkrucken Fig. 10 ere decorerede med Christian VI's Navnetræk (C6), Fadet Fig. 6 med Dronning Sophie Magdalenes (S. M.).

I og for sig kunde selvfølgelig en fremmed Fabrik godt til Stadighed tilvirke Gjenstande med Christian VI's og hans Dronnings Navnetræk paa, men var det Tilfældet, er det mærkeligt, at man ikke tidligere har hørt Noget herom, skjønt den udenlandske keramiske Literatur tæller Bind snart i hundredevis. Og mærkeligt er det i saa Tilfælde ogsaa, at en Mand som *C. Charles Casati*, der har besøgt næsten alle Europas Museer og selv er keramisk Samler, kunde begaa en saadan Feil, uden videre at gjøre en Fajencetallerken til dansk, fordi den er decoreret med Christian VII's Navnetræk**). Nei, Sagen er sikkert den, at de paa denne Maade decorerede Tallerkener, Fade m. m. kun kjendes i Danmark, fordi de ere tilvirkede her, og ganske oplysende i saa Henseende synes det ogsaa at være, at der — i alt Fald hidtil — kun er truffet Fajencegjenstande med Frederik IV's, Christian VI's, Frederik V's og Christian VII's samt med Dronning Sophie Magdalenes og Prindsesse Charlotte Amalies Navnetræk. Disse kongelige Personer falde alle indenfor den Tid, i hvilken vi ovenfor have oplyst, at Fabrikken i st. Kon-

*) Det er afbildet i mine Erindringsblade fra den kunstindustrielle Udstilling, 1879, S. 44.

***) *C. Charles Casati*: Notice sur le musée du château de Rosenborg en Danemark, Paris 1879, S. 37 (i en Anmeldelse af denne Bog i Repertorium für Kunstwissenschaft III, Stuttgart 1880, S. 113 har jeg gjort nogle Bemærkninger om Hr. Casatis feilagtige Anskuelse om, at Decorationens C7 er et Fabrikmærke).

gensgade virkede. Denne Fabrik maa imidlertid ikke have sat Mærke paa alle de Gjenstande, som den sendte ud i Verden, thi de fleste »Kongetallerkener« synes ikke at have noget Mærke paa deres Underside*). Hidtil er det — paa en enkelt Undtagelse nær, s. ndfr. Fig. 16 — kun Stykkerne fra Christian VI's Tid, som ere truffne med Mærker.

Vende vi os nu paany til de ovenfor aftrykte Mærker, da træffe vi i dem foruden det egentlige Fabriktegn, som ovenfor er omtalt, forskellige Bogstaver og Tal. Hvad nu Tallene angaaer, da kunne de godt angive, i hvilket Aar de paagjældende Gjenstande ere gjorte. Tallerkenen Fig. 8 er da fra 1788, Tallerkenen Fig. 9 fra 1756 og Apothekerkrukken Fig. 10 fra 1735, hvad der for den sidstes Vedkommende passer fortræffeligt med dens decorative Udsmykning med Christian VI's Navnetræk. Og denne Angivelse af Aarstal er ikke noget usædvanligt; paa Fabrikkerne Rörstrand og Marieberg i Sverig brugtes dette stadigt, ja man træffer Stykker fra disse Fabrikker, der ikke alene bære Aarstal, men ogsaa Datum**), ligesom Stykker med Priisangivelse, hvad vi gjenfinde i Fig. 8 og i Fig. 10. Tallerkenen Fig. 8 synes at have kostet 4 β og Krukken Fig. 10 28 β , Tallerkenen Fig. 9 muligviis 22 β . Hvor udførlig man undertiden kunde være med Priisangivelserne, kan sees af to Stykker i Museet i Flensborg. Her findes en Terrin, paa hvis Underside der staaer:

C 15 7 med Fad

Fig. 11 ($\frac{1}{2}$ Størrelse).

*) Følgende med kongelige Navnetræk decorerede Fajence-Gjenstande har jeg truffet. Paa Rosenborg: En ottekantet stor Blomstervase med F4; et Fad og en Apothekerkrukke med C6 (ovfr. Fig. 7 og Fig. 10); et Fad og tre Tallerkener med F5 (den ene Tallerken med et dobbelt F5, ndfr. Fig. 16); to Krukker og en Tallerken med C7; en Hængeskaal (med Huller i en Plade til at stikke Blomster enkeltviis i) med C. A.; hos Muurmester J. W. Fröhne: en Apothekerkrukke med C6 (Fig. 10); et Fad med S. M. (Fig. 6), og en Tallerken med C VII; hos Kunstmaler Kalko en Tallerken med F4 (afbildet hos C. Nyrop: Fra den kunstind. Udst. 1879, S. 47); hos Vexelmægler F. A. Lorek: en Tallerken med C6 (Fig. 3); hos Kjøbmand Ollendorff i Holbæk: et Fad med F5.

**) G. H. Stråle: Rörstrands Historia, Stockholm 1879; samme Forf.: Mariebergs Historia, Stockholm 1880.

og et Fad, paa hvis Underside der læses:

89
 11 8 Med/kaall

Fig. 12 ($\frac{1}{2}$ Størrelse).

Begge disse Stykker have blaa Decoration (Blomster) paa hvid Grund (Terrinens Laag ender øverst i en som en Fugl formet Knap), og efter Priisangivelserne, der ere paa godt Dansk, ere de utvivlsomt udgaaede fra en dansk Fabrik. Men hvilken? et Spørgsmaal, som ogsaa maa gjøres med Hensyn til en lille Mælkekande, som Muurmester Frohne eier, og som passer godt ind i hans øvrige, her omtalte Samling af Fajencegjenstande, som formeentlig ere danske. Mælkekandens Mærke seer saaledes ud:

10
 9 112
 13

Fig. 13 (virkelig Størrelse).

Mærkerne Fig. 3—10 indeholde imidlertid endnu mere end Fabriktegnet og Tallene, nemlig en Deel forskjellige Bogstaver. Med Hensyn til Æ'tet i Fig. 3 er der ovenfor gjort et Forsøg paa at forklare det, men det kan godt være, at Forsøget er uholdbart, og med Hensyn til de andre forekommende Bogstaver tør jeg ikke vove nogen som helst Forklaring. Der kjendes for lidt til de indre Forhold ved Fabrikken i store Kongensgade til, at det kan controleres, hvor vidt de forekommende Bogstaver svare til de ved den virkende Decorateurs og Maleres Navne. Kun skal jeg ikke undlade at gjøre opmærksom paa, at C er et Bogstav, som synes oftere at vende tilbage. Det findes paa Fig. 3 (i anden Linie), paa Fig. 5 (i første Linie) og muligviis paa Fig. 4 (i anden Linie til Venstre), ikke at tale

om, at det ogsaa sees i Fig. 11, der dog ikke kan henføres til den samme Kreds af Mærker, som de andre her nævnte, og endnu mindre tør dette paa Forhaand siges om følgende to Mærker:

Fig. 14 (virkl. St.).

Fig. 15 (virkl. St.).

Disse Mærker findes bag paa to Tallerkener i Muurmester Frohnes Samling, og disse Tallerkener synes gjorte i en særlig Anledning. Deres Decoration (blaa paa hvid Grund) bestaaer nemlig væsentlig i en Samling Mureremblemer (Vinkel, Passer, Muurskee, Hammer m. m.), hvorunder der læses A D S*). Stod der nu i Mærkerne 1767 istedenfor 1747, da kunde C, hvis Tallerkenerne overhovedet ere danske, læses som Castrup, men 1747 var *Jacob Fortlings* Fabrik her endnu ikke begyndt. Hans Privilegium paa en Steentøis- og Porcellainsfabrik i Kastrup er af 27de Juni 1755, og denne Fabrik synes ikke at have været særdeles fremtrædende. Allerede den 15de Juni 1761 dør Fortling, og under hans Efterfølgere bliver Fabrikken væsentlig en Sukkerform-Fabrik; den endte (før Aarhundredets Udgang), som den havde begyndt*). Skal noget Stykke være fra Fabrikken i Kastrup, kan en paa Rosenborg opbevaret Tallerken muligviis komme i Betragtning. Den bærer nemlig paa Forsiden Frederik V's Navnetræk (blaat paa hvid Grund), og paa Bagsiden et fra alle andre »Kongetallerkener« afvigende Mærke, ligesom den i det Hele er mærkelig derved, at den er den eneste hidtil trufne mærkede »Kongetallerken«, der er yngre end Christian VI. Mærket, den bærer, er følgende:

Fig. 16 (virkl. St.).

* Paa Rosenborg findes to paa samme Maade decorerede Tallerkener; den ene af dem har intet Mærke, den anden har Mærket Fig. 15.

** C. Nyrop: Den danske Porcellainsfabrikations Tilbliven, 1878, S. 22, 23, 24, 41 og 52.

Hvad de to Tegn, hvoraf Mærket bestaaer, skulle betyde, maa staa hen indtil videre.

Som atter og atter udtalt her, er vort Kjendskab til de danske keramiske Mærker endnu kun ringe; paa saa godt som alle Punkter mangle vi Sikkerhed i vore Slutninger, og det vil derfor være rigtigt, førend vi slippe de danske Fajencemærker for at gaa over til de danske Porcellainsmærker, at undersøge, om der ikke kunde være Tale om, at de her som danske ansete Fajencemærker kunde skrive sig fra andre Fabrikker i det danske Monarchi end de alt nævnte, Fabrikken i store Kongensgade og Fabrikken i Kastrup. I selve Kongeriget Danmark kan der nu næppe være Tale om nogen for Alvor concurrerende Fabrik, thi de to, der kunne nævnes, komme forholdsviis seent til Verden og leve kun et stakket Liv, det er *Peter Hoffnagels* ved Sortedamssø udenfor Kjøbenhavns Østerport (Privilegium 1765) og Cancelliraad *Thomas Lunds* paa Gaarden Lund paa Mors (Privilegium 1774). Denne sidste gik i 1779 efter Lunds Død over til *Hans Meulengracht* og *Saxo Aschanius*. Om ingen af dem kan der være Tale, og vi maa derfor rette vor Opmærksomhed paa Norge og Hertugdømmerne.

Hvad nu først Norge angaaer, da har der været ikke faa keramiske Anlæg i dette Land. 1741 fik *Didrik von Kappelen* Privilegium paa et Pottemageri paa hans Gaard Daarholt i Nærheden af Skee; 1753 fik *Johan Hinrich Schwabe* og *Oluf Falck* Ret til at anlægge en Steentøisfabrik paa Gaarden Styrtstuen i Sandsver Præstegjæld, hvor de forud havde et Teglværk; 1760 fik Borgermester *D. P. Fasmer* i Bergen Privilegium paa en Fajence- eller Steentøisfabrik sammesteds; 1762 privilegeredes *Peter Hoffnagel* til at gjøre »uægte Porcellain af alle Slags Couleurer« paa en Fabrik ved Bragnæs (Drammen) og 1778 fik endelig *Iver Bredal* og *Gunner Eide* Privilegium paa en Steentøisfabrik i Bergen*). Men intet af disse Anlæg har været stort, og de have sikkert alle haft den Skjæbne, kun at vare forholdsviis kort. I og omkring Skee er der ingen

*) 1756 og 1757 søger Fourageskriver Peder Lykke Wolff forgjæves Privilegium til at anlægge en Steentøisfabrik i det søndenfjeldske Norge.

Erindring om Pottemageriet paa Daarholt, og Peter Hoffnagel, der 1762 anlagde en Fabrik ved Drammen, er den Samme, som vi ovenfor have nævnt som Opretter af en Fajencefabrik ved Kjøbenhavn 1765. Denne Mand synes at have været en urolig Natur; før han anlagde Fabrikken ved Drammen, træffe vi ham paa Gaarden Herrebø i Ide Præstegjæld ved Frederikshald, hvor der var en Fajencefabrik, som han bestyrede. (Naar er den anlagt?) Efter Forsøget i Kjøbenhavn, der mislykkedes, vendte han vist nok tilbage til Herrebø, uden at han dog her fandt sit blivende Sted. Fabrikken blev af dens Interessenter sat til Auction Torsdag den 14de Mai 1772.

Denne Fabrik, der altsaa vides at have existeret i over 10 Aar, er formeentlig den Fajencefabrik i Norge, der har staaet sig længst, og det er da ogsaa den eneste, af hvis Tilvirkninger det hidtil har været muligt at paaavise noget Spor. Kjøbmand *P. Simonsen* i Christiania eier en Vandbeholder, der paa Forsiden har en med Ornamentersmykket Fisk i Form af en Rødspætte*), igjennem hvis nedad vendende Mund Vandet kan løbe ud, og paa dens flade Bagside (der er bestemt til at anbringes opad en Væg) sees følgende Mærke i Blaåt:

MERREBØE FABRIK

Fig. 17 (1/3 Størrelse).

Fabrikkens Navn staaer tydeligt og skarpt, ligesom de nedenfor anbragte Bogstaver (J. & G. L.), hvis Betydning i alt Fald ikke endnu kan tydes.

*) Midt paa Fiskens Ryg er der et med blaa Farver tegnet Landskab, hvori sees en Dame, der vander nogle Buske.

Efter oven staaende vil det vist nok være klart, at de norske Fabrikker ikke med Rette kunne komme i Betragtning som Eiere af de ovenfor omhandlede Mærker. Ingen af dem har, saaledes som Fabrikken i store Kongensgade, 50 Aar efter deres Anlæg kunnet pege paa 6 Magasiner »fulde med gangbar Fajence«. Vi gaa nu til Fabrikkerne i Hertugdømmerne, hvis Historie dog hidtil langt fra er tilstrækkelig oplyst.

I Holsteen fandtes der Fabrikker i Altona, Stockelsdorf, Kellinghusen og Kiel. De i Altona og Stockelsdorf oprettes dog først efter 1773 og komme altsaa allerede af den Grund ikke i Betragtning her, og hvad Kiel angaaer, da vise de hos *Græsse* (Guide etc. 6. Udg. 1880, S. 76) meddeelte Mærker for Fabrikken i denne By, at heller ikke den kan optræde med berettigede Fordringer her. Tilbage staaer endnu Kellinghusen, der i Slutningen af forrige Aarhundrede tæller ikke een, men 4, 5, ja 6 Fajencefabrikker, men saa vidt vides gaaer denne Virksomhed ikke langt nok tilbage til, at vi her behøve at tage Hensyn til den.

I Slesvig var der tre Fabrikker: en i Ekernefærde, en i Slesvig og en i Rendsborg. Fabrikken i Ekernefærde nævnes først i forrige Aarhundredes Slutning, den skal derfor ikke omtales, og af de to andre er Fabrikken i Slesvig den ældste. Den skriver sig dog kun fra 1755, da den anlagdes af Justitsraad og Toldinspecteur *Johan Rambusch*. Ogsaa denne Fabrik kunde derfor her lades uden Omtale, Mærkerne fra Christian VI's Tid kan den ikke naa, saa lidt som Fabrikken i Rendsborg; men ved dem begge skulle vi dog dvæle saa meget, at vi kunne meddele et Mærke fra hver af dem.

Rosenborg eier et Anrettebord, hvidmalet med forgyldte Kanter, hvis Plade er af Fajence. Den er decoreret med et blaat (paatrykt) Genrestykke: to legende Drengene, omgivne af Vaser, Obelisker og Træer, og paa dens Bagside sees Mærket:

Fig. 18 ($\frac{1}{2}$ Størrelse).

Fabrikken i Rendsborg blev anlagt 1765 af Apotheker *C. G. F. Clar* og Kjøbmand *J. Lorentzen*. Det var en Fajence-fabrik, men den synes ikke at have kunnet bestaa, og 1772 omdannede Clar den da til en Steentøisfabrik paa Actier, og det Rendsborgske Steentøi blev nu en yndet Vare, bl. A. i Kjøbenhavn. Adresseavisen for 23de September 1772 meddeler, at »Liebhavere kan blive forsynede saa vel med heele Taffel-Servicer og Thee-Servicer som med enkelte Stykker« af dette Steentøi, og andensteds oplyses det, at »Hoffet og hele Publicum« straks opkjøbte det i Kjøbenhavn tilstede værende Oplag. Clar fik Landhusholdningsselskabets Guldmedaille og fik Understøttelse af Regeringen. Fabrikken gik desuagtet fallit i 1784 og maatte overtages af Justitsraad og Toldforvaier *Hallensen*. — I privat Eie i Christiania har jeg truffet et Skrivetøi af rød Steentøismasse, i hvilket der paa forskjellige Steder var indtrykket (indridset) følgende Mærker:

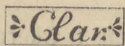

Fig. 19 (virkl. St.).

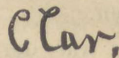

Fig. 20 (virkl. St.).

Den Clarske Fabrik var i 1772 en haard Concurrent for Fabrikken i store Kongensgade, men denne stod sig dog, og saaledes staaer den sig sikkert ogsaa i Kampen om, fra hvilken Fabrik »Kongetallerkenerne« med de ovenfor gjengivne Mærker ere udgaaede. Ingen af de norske, af de holsteenske eller slesvigske Fabrikker kan sikkert gjøre den Retten til disse stridig. Snarere kunde de tilfalde en hollandsk Fabrik; men er det dog ikke naturligt at henføre dem til den danske Fabrik, der just bestaaer i de mere end 70 Aar, i hvilke de forekomme. En Decoration med danske Kongers Navnetræk hører ingen Steder bedre hjemme end ved en dansk Fabrik, og denne almindelige Sætning modsiges ikke af vedkommende Decorations kunstneriske Værd. Som Regel er den kun ringe, ja flere af de paagjældende Gjenstandes Udstyrelse er mere end tarvelig.

Efter saaledes at have dvælet ved de, som jeg haaber, danske Fajencemærker af ældre Dato, skulle vi gaa over til de danske Porcellainmærker, og her have vi da straks de Mærker, som Franskmanden *Louis Fournier*, der under Frederik V ar-

beidede paa Fabrikken ved Blaataarn (1759—1766) formeentlig satte paa sine Tilvirkninger*):

Fig. 21 (virkl. St.).

Fig. 22 (virkl. St.).

Med Hensyn til disse Mærker er der Intet yderligere at tilføie, og vi gaa derfor til *den kongelige Porcellainsfabrik*, der, som bekjendt, først 1779 blev kongelig, efter fra 1775 at have bestaaet under et Actieselskab. Men Fabrikken har stadig kun haft eet Mærke, tre bølgende Streger, saaledes som det sees af Actieselskabets Bestyrelses Protocol, hvori det hedder saaledes:

Maa den 1ste [1775] holdtes Samling i den af General Post- amtet til Fabrikken overladte Gaard Nr. 3 paa store Kjøbmager- gade i Rosenborg Qvarter, og blev der af de 4te udnævnte Fa- brikens Forstandere; Herr Geheime Stats Minister, General og Ober-Hofmester hos Hans Kongelige Høihed Kron-Prindsen Hans Henrich Eickstedt, Herr Kammerherre Peder Frederich Suhm, Herr Conferens Raad Theodorus Holm, Direktør i General Post- amtet og Cabinets Sekreter hos Hendes Majestæt Dronningen Juliane Marie, samt Etatsraad og Geheime Cabinets Sekreter Ove Guldberg udstedt Saa blev og vedtaget, at Fabrikkens Stempel eller Merke paa dens forarbejdede Vare skulle være 3de Bølgeformige Stræger [her følger en Tegning, i hvilken Stre- gerne gaa fra venstre til høire], forestillende Danmarks 3de Strømme, nemlig Øresund og begge Belterne, det store imellem Sjælland og Fyen, og det lille Belt imellem Fyen og Jylland.

Det Mærke, der findes indtrykket i en Porcellainsbuste af Dronning Juliane Marie paa Rosenborg, er saaledes:

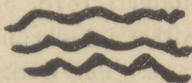

Fig. 23 (virkl. Størrelse).

Det er efter oven staaende bestemt givet, hvilken Mening man har villet, at de tre Streger skulde udtrykke, derom kan

*) Jeg henviser herom til mine Udtalelser i «Den danske Porcellainsfabrika- tions Tilbliven», 1878, S. 27. — 1775 nævnes en Pierre Fournier i et Mærke fra Moustiers i Frankrig (Th. Graesse: Guide etc., 6. Udg. 1880, S. 63).

der ikke disputeres mere; men naar man nu under det ofte lodret stillede Mærke seer et Tal, saaledes som paa hosstaaende Gjengivelse af et Mærke,

Fig. 24 (virkl. St.).

kan dette give Anledning til Spørgsmaal, og det skal da oplyses, at Tallet angiver den paagjældende Malers Numer, som har decoreret den vedkommende Gjenstand. Den Decoration, der her er Tale om, er Blaamaling under Glasuren.

Man maa for Øvrigt ikke tro, at Datiden var kjendt med Fabrikkens Mærke, fordi Bestyrelsen havde vedtaget det i sit ovenfor nævnte Møde. I 1790 rettede General-Toldkammeret en officiel Forespørgsel til Fabrikken, om det forholdt sig saaledes, at dens Tilvirkninger kunde kjendes paa de tre Streger. — Som bekjendt, er Mærket som Regel blaåt, men een Gang har jeg truffet det rødt, nemlig paa to firkantede Urtepotter, som eies af Kjøbmand *P. Simonsen* i Christiania. De tre Streger ere trukne med rød Farve, og det er ogsaa følgende ved Siden af dem staaende Malermærke:

Fig. 25 (virkl. St.).

Fr. Jaennicke anfører i sine *Marken und Monogramme auf Fayence* o. s. v. (Stuttgart 1878, S. 83) en Maler *H. Ondrijp* (?), der skal have virket i Kjøbenhavn, og det er da hans Mærke, vi her have for os. For Øvrigt vilde det være af Interesse at vide, fra hvilke Gjenstande *Ondrijp* kjendes, foruden fra de her nævnte Urtepotter. Jeg veed aldrig at have truffet ham andensteds, og udenlandske Meddelelser om Forhold her hjemme ere ikke altid til at stole paa. Jeg har allerede tidligere omtalt det i *Graesses Guide* (5. Udg. 1875, S. 121) som kjøbenhavnsk anførte Mærke (see omstaaende Fig. 26)* og ud-

*) *C. Nyrop: Den danske Porcellainsfabrikations Tilbliven, 1878, S. 16.*

talt min Tvivl om, hvor vidt her virkelig foreligger et dansk Mærke. I *Guidens* 6te Udgave (1880, S. 147), hvori Udgiveren

Fig. 26 (virkl. St.).

synlig har benyttet mine Meddelelser om den danske Porcellainsfabrikation, forekommer Mærket desuagtet paany og det med Tilføielser. Istedensfor at der tidligere simpelt hen stod »*Copenhagen*« under det, staaer der nu »(*la croix de Danebrog*), *Copenhagen, Müller*«. Mærket er nu med Bestemhed henført til den kongelige Porcellainsfabriks Grundlægger, *F. H. Müller*, men med hvilken Ret?

Indtil 1853 var den kgl. Porcellainsfabrik den eneste Fabrik af denne Art her i Landet; i det nævnte Aar grundlagdes *Bing & Grøndahls Porcellainsfabrik* paa Vesterbro, og den 3die Juni 1878 feirede den sit 25 Aars Jubilæum. Fabrikkens Mærke er

B & G

Fig. 27 (virkl. St.).

Endelig maa det endnu nævnes, at Fajencefabrikken *Alumina* paa Frederiksberg, der kan dateres fra 1860 — i 1872 overgik den til et Actieselskab — fra 1874 har tilvirket noget Porcellain, i hvilket der findes det samme indtrykkede Mærke som i dens Fajencegjenstande, nemlig:

Fig. 28 (virkl. St.).

Hermed er Rækken af danske Fajence- og Porcellainsmærker væsentlig bragt til Ende, og vi skulle her sluttelig endnu kun meddele det i Massen indtrykkede Mærke, som den

af *Peter Ipsen* 1843 grundlagde Terracottafabrik anbringer paa sine Tilvirkninger:

P.Ipsen

Kjøbenhavn.

Fig. 29 (virkl. St.).

Fabrikken har siden 1847 ligget paa Utterslevmark ved Frederikundsveien.

Foruden de ovenfor anførte Mærker findes der muligviis flere, som vilde have deres rette Plads her; men der er hertil kun at sige, at jeg ikke kjender dem, og jeg retter derfor en Anmodning til Alle om velvillig at give mig saadanne Oplysninger, som kunne udfylde denne lille Afhandlings mulige Huller og afhjælpe dens Mangler. Den er et Forarbeide til en større, samlet Udsigt over den danske Keramiks Historie. Jeg er taknemmelig for enhver paalidelig Aftegning af ethvert hidtil ukjendt dansk Fajence- eller Porcellainsmærke, helst i Forbindelse med en kort Beskrivelse af Gjenstanden, hvorpaa det findes, men endnu bedre er det, om der kunde gives mig Leilighed til selv at see vedkommende Gjenstand. — Skulde det ikke være muligt at opdrive et Stykke Fajence fra Fabrikken paa Gudumlund ved Aalborg? Den florerede navnlig i dette Aarhundredes Begyndelse og havde som Mærke en Bi.

